

ОСОБИСТІТЬ ВИКЛАДАЧА В ОСВІТНЬО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ПРОБЛЕМА ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

О. В. Романюк

викладач кафедри філософії та соціології Національного медичного університету імені
О. О. Богомольця (Київ, Україна)

RomanukOV@i.ua

Анотація

Оксана Викторовна Романюк. Личността на преподавателя в образователно-възпитателния процес като проблем на философията на образованието. В тази статия се обосновава необходимостта от цялостен интердисциплинарен подход към изучаването на въздействието на преподавателя върху образователно-възпитателния процес в медицинските висши училища. Проанализирани са основните структурни компоненти на качествата на личността на съвременния педагог: базови и специални особености на професионалната компетентност. Осъществява се анализ на основните етапи (“движение по посока на самоусъвършенстване”, “професионално самовъзпитание”, “създаване на комуникативни връзки”, “преодоляване на междуролевите конфликти”, “изграждане на моделите на възпитание”, “отговорност”, “раждане на нравствения “Аз” и т.н.) и се обозначават механизмите (мониторинг на качеството на образователно-възпитателните процеси, аналитична подкрепа, мониторинг на информационните канали; оценка на стратегическата стабилност, на потенциала на въздействието на личността на преподавателя върху качеството на образованието, подбуждащите фактори, приемане на управленски решения по осигуряване на качеството на образованието; регулиране на образователно-възпитателните процеси и т.н.) по осигуряване на влиянието на личността на преподавателя върху образователно-възпитателния процес.

Ключови думи: личност, образователен процес, възпитателен процес.

Abstract

Oksana Romanyuk. The teacher's identity in the academic process as a philosophy education problem. In this paper the necessity of a comprehensive interdisciplinary approach to the study of the impact on teacher education and training process in medical higher schools study is substantiated. The basic structural components of the modern teacher personality traits such as basic, specific and polyspherical features of professional competence are distinguished. The analysis of the main stages (“movement towards self-improvement”, “professional self”, “establishing communication links,” “inter-thematic conflicts overcoming “ “building models of education”, “responsibility”, “moral formation of “I”, etc.) is done. It is determined mechanisms (quality educational process monitoring, analytical support, information channels monitoring, evaluation of strategic stability, the potential impact on the individual teacher's quality, push factors, management decisions in quality assurance, academic process regulation, etc.) make a teacher's personality impact on the educative process.

Keywords: personality, education, academic process.

Постановка проблеми. Впровадження Болонського процесу у вищих навчальних закладах України спричинило виникнення низки ґрунтовних проблем, що потребують детального дослідження і поступового вирішення. Серед них слід виділити питання гуманітарної складової профільної освіти, моніторинг якості освіти, управління освітою та ін. На нашу думку, надзвичайно актуальним є і дослідження впливу особистості викладача на освітньо-виховний процес.

Мета роботи полягає у комплексному міждисциплінарному аналізові впливу особистості сучасного викладача на освітньо-виховний процес у вищих навчальних закладах медичного профілю.

Загальний стан дослідження проблеми. Вимоги до особистості викладача ВНЗ розглядали Н. Волкова, І. Зязюн, О. Котенко, А. Кузьмінський та ін. Вплив викладача на розвиток особистості студента досліджено у працях О. Бондаревської, С. Вітвицької, В. Гриньової, А. Капської, В. Лозниці, Л. Орбан-Лембрик,

Л. Спіріна. Професіоналізм викладачів з психологічної точки зору досліджували С Іванова, І. Бех. Важливість освітнього середовища у навчально-виховному процесі, особливості його організації розглядалися в дослідженнях Б. Гершунського, Е. Гусинського, І. Зязюна, Г. Ільїна, Ю. Турчанінова. Наукові розробки питань гуманізації освітньо-виховного процесу знаходимо в працях Ш. Амонашвілі, І. Васильєвої Т. Мальковської, В. Сухомлинського, С. Френе. Проте, на нашу думку, сьогодні не вистачає саме комплексного аналізу зазначеної проблеми, аналізу, що ґрунтувався б на міждисциплінарних підходах дослідження.

Виклад основного матеріалу. У освітньо-виховному процесі відбуваються такі зміни: спрямованість до безперервності освіти; агенти освітньо-виховного процесу стають і здобувачами, і продуцентами особистісних знань; роль педагога зміщується у напрямку організації навчально-пізнавальної діяльності студентів; гуманістична спрямованість досягається шляхом міжособистісної взаємодії «викладач-студент», у фундаменті якої знаходяться і особливості світоглядних позицій усіх реципієнтів, і культура особистості – усіх учасників освітньо-виховного процесу.

Зазначені зміни у освітньо-виховному процесі досліджуються за допомогою філософських теорій діалектики знання та інформації, екзистенції і системи сутностей, концепцією взаємовідношення індивідуальної свідомості і суспільного буття, які надають можливість докладніше зрозуміти закономірність змін у пізнавальній та освітній діяльності особистості, її когнітивному та емоційному розвитку, взаємодії з соціумом, самовдосконаленні й адаптації до зовнішніх впливів. Ці теорії надають можливість й краще усвідомити специфіку сприйняття людиною зовнішнього світу й конструювання особистістю специфічності власного бачення світу, відбудовуванні нею себе та взаємовідносин з іншими людьми.

Наукові розвідки щодо проблем особистості мають довготривалу історію. С. Рубінштейн звернув увагу на те, що «особистість у підкресленому, специфічному сенсі цього слова є людиною, у якій є свої позиції, своє яскраво виражене усвідомлене ставлення до життя, світобачення, до якого вона прийшла в результаті великої усвідомленої роботи. У особистості є своє обличчя. Така людина не лише виділяється у тому, яке враження здійснює на іншого, але сама свідомо виділяє себе з оточуючих. У найвищих проявах це передбачає самостійність мислення, небанальність почуттів, силу волі, зібраність і внутрішню пристрасність» [7]. Є. Ануфрієв виокремлював два підходи до розуміння поняття «особистість»: нормативний та соціологічний. Відповідно, нормативний спирається на перелік позитивних ознак, що відносяться до свідомості, діяльності людини, почуттів та емоцій. Відтак, людина, що володіє набором позитивних якостей є особистістю [2, 77–80].

Відповідно до нормативного підходу викладач повинен володіти набором позитивних якостей власної особистості. На початку розвитку освітнього процесу серед позитивних якостей особистості, що передавала знання, головною вважалася здатність забезпечити чітке незмінне тлумачення тексту (або іншого знання) усіма учнями. З плином часу вимоги до особистості наставників змінювались, ускладнювались і розширювались. Сьогодні у кожній країні світу є перелік документів, що регламентують педагогічну діяльність, і з яких достеменно відомі вимоги до педагога. Підсумовуючи інформацію з відповідних документів, які існують в сучасній Україні, можна зробити узагальнюючий висновок про те, що особистості українського викладача сьогодення мають бути притаманні такі якості: передусім, педагогічна освіта з належним рівнем професійної підготовки, здатність до педагогічної діяльності, здатність до результативності і якості у роботі, фізичне і психічне здоров'я, високі моральні якості, повага до гідності учасників освітньо-виховного процесу, здатність до культивування патріотизму тощо. Оскільки в сфері освіти постійно впроваджуються нові гілки спеціалізації, а зміст давно існуючих наук суттєво і навіть змістово змінюється з певною періодичністю, на нашу думку, до вищевикреслених якостей потрібно додати й поліпрофесіоналізм. Між тим, сучасні, зокрема українські вчені розглядають питання особистості викладача і притаманних їй якостей значно глибше.

Наприклад, Л. Підкамінна вважає, що професійна діяльність викладача вищої школи вимагає наявності наступних особистісних якостей та соціально-психологічних рис: загальногромадянські риси, морально-психологічні якості, науково-педагогічні якості: індивідуально-психологічні особливості, професійно-педагогічні здібності [4]. О. Сергєєнкова, О. Столярчук, О. Коханова, О. Пасєка в особистості викладача виокремили два блоки якостей: як суб'єкта педагогічної діяльності (спрямованість особистості, рівень загальних і педагогічних здібностей, професійна і психологічна компетентність); як розумової і емоційно-вольової особистості (гностичні, конструктивні, перцептивні, комунікативні, організаторські, сугестивні, проєктивні, креативні якості) [3]. І. Зязюн зосереджує нашу увагу над таким синтезом якостей і властивостей особистості викладача, «які дадуть змогу без зайвого емоційного напруження здійснювати свою професійну діяльність: педагогічний оптимізм, впевненість в собі як педагога, відсутність страху перед дітьми, відсутність емоційного напруження, наявність вольових якостей (цілеспрямованість, рішучість)» [5].

На наш погляд, щоб структурувати вищезазначене розмаїття якостей особистості сучасного педагога, потрібно їх класифікувати наступним чином:

- базові – якості особистості викладача, які в принципі притаманні сучасному професіоналу (високий рівень знання своєї професії, конкурентоспроможність, рентабельність діяльності, певні моральні якості людини інформаційного суспільства, комунікабельність тощо);

- специфічні професійні компетенції – щось особливе, чого вимагає від людини, власне, лише професія викладача і більше ніяка інша професія в світі (наприклад, здатність до безумовної любові, на яку, навіть, далеко не всі батьки спроможні; безумовну жертвність собою, часом, і, врешті-решт усім життям; в українських реаліях, а, можливо, і реаліях сучасного світу загалом, здатність захищати своїх підопічних ціною життя, від, умовно кажучи, лихих людей; здатність покласти, витримати і нести на своїх плечах відповідальність за життя та якість життя іншої людини; здатність передати знання лише змістом очей без додаткових рухів тіла і м'язів обличчя, без голосу чи інших засобів – таїнство, магія, що виникає між талановитим педагогом і його підопічними, коли інформація з одного тіла неначе «переливається» в інше через «двері-очі», але перший при цьому нічого не втрачає, а можливо і отримує, тощо);

- полісферні – персональні якості особистості «для всіх випадків життя», для позапрофесійних сфер життєдіяльності (фасилітаційні якості, стійкість інтересів, особистісні очікування, здатність до колекціонування, до мисленевих експериментів, здорового авантюризму і та ін.).

Якщо розглядати вплив особистості викладача на освітньо-виховний процес з точки зору соціологічного підходу, то, по-перше, необхідно згадати велике значення усвідомлення людиною сугестії соціальних ролей. А.Спіркін пише: «до рівня особистості людина підіймається лише тоді, коли вона оволодіває здатністю керувати собою і володарювати над своїми пристрастями та інтересами. Особистість – це людина, що володіє самосвідомістю і світобаченням, яка досягла розуміння своїх соціальних функцій, свого місця у світі, яка міркує про себе як суб'єкта історичної творчості, своїх прав і обов'язків, естетичних та етичних норм пізнання і перебудови світу.» [9, 10]. Вищезазначене, на наш погляд, характеризує професіонала або ж компетентного фахівця, а у нашому випадку – викладача вищої школи. Деякі вчені (Ю. Татур, Ю. Фролов, Д. Махотін, А. Хуторський та ін.) компетентність трактують як актуальну для сьогодення якість особистості. Так, В. Шадріков визначає компетентність як «здобуток особистості, завдяки якому людина може вирішувати конкретні задачі» [10, 15 – 21]. Ми би додали до цього спрямованість викладача не лише на свій предмет, але й на володіння сучасними стандартами толерантності і міждисциплінарних підходів (мультисистемність). Замкненість, брак синергетичних підходів є суттєвими перепонами у здобуванні сучасним фахівцем високого класу професіоналізму. Здатність до вирішення конкретних завдань не є достатньою умовою для визначення компетентності сучасного рівня. Остання передбачає процес повсякденного розширення кругозору, загальної культури, особливо, у галузях профілю ВНЗ. Невипадково у сучасній вищій школі акцентується увага на інтегративних міждисциплінарних зв'язках: у сучасному базовому кейсі викладача є і комп'ютерна грамотність, і іноземна мова, і психологічні тренінги тощо. Важливе значення має посилення рівня і філософської підготовки в системі сучасної системи післядипломної освіти. Сьогодні радянські зразки факультетів післядипломних курсів зруйновано, а структура нових знаходиться у стадії розробки та вдосконалення. На наш погляд, в системі медичної післядипломної освіти варто посилювати саме гуманітарні аспекти та вивчення гуманітарних світоглядних дисциплін, і зокрема: філософії, етики, біомедичної етики тощо.

По-друге, є і інший аспект соціально-філософського підходу, який при аналізі застосовується у тому випадку, коли міра особистісних якостей визначається ступенем засвоєння особистістю соціального досвіду. Як зазначає І. Резвицький «людський індивід може і не стати особистістю, якщо не засвоїть соціальний досвід» [6, 4].

Говорячи про особистість викладача та її вплив на освітньо-виховний процес, необхідно враховувати, у яких історичних (прогресивних, регресивних, кризових тощо) умовах, яких соціальних групах чи спільнотах відбувався процес його соціалізації, які цінності і норми у цьому процесі він засвоїв і, відповідно, у якій формі й яку інформацію, знання, навички він зможе транслювати іншим учасникам освітньо-виховного процесу. Як відомо, і складність природних засад людини, і складність процесів її соціалізації протягом тривалого часу були предметом дослідження в історії філософської та наукової думки. Наприклад, Макс Шелер розглядав людину як: «як істоту, максимально «вкорінену» у ті, що передують їй, нижчі (ендотимні) шари буття; як істоту, котра здатна сягати найвищого духовного злету, і не для того, аби відірватися від отих шарів буття, що про них тільки-но мовилось, а задля того, аби впоратися з ними, залишаючи їх у своїй структурі й залишаючись усім єством у структурі цілісного буття» [11, 132 – 154].

Отже, «якість» особистості викладача – це складний феномен, який навіть антропологічно може містити різноманітні складові природного, соціального, ментального та духовного кшталту. Професійне «Я» викладача є лише однією складовою частиною його індивідуально-особистісного «Я», і навпаки. Тому зрозуміло, що і на освітньо-виховний процес кожний викладач може впливати по-різному, а сам цей вплив потрібно оцінювати у різноманітних параметрах. Таким чином, повноцінність життя викладача поза роботою, рівень реалізації

та задоволеності його особистості цим життям має таке суттєве значення, як і, власне, професійні якості, знання, вміння. На наш погляд, запити сучасного суспільства мають бути зосереджені й на викладачеві у тому відношенні, яке дозволяє гармонійно поєднувати розвиток його власних професійних знань і навичок та розвиток його особистості у напрямку вдосконалення не лише у професійній, але і в усіх інших сферах його життєдіяльності. І ми далекі від думки, що його матеріальних потреб може призвести до збільшення його професійних умінь та наснаги. Адже, подеколи задоволення однієї матеріальної потреби породжує іншу. І виникає нескінчене коло гонити за споживанням матеріальних благ. На цьому, в принципі, й заснований феномен споживацтва у сучасному суспільстві. Проте, важливо зрозуміти, що злиденність викладача, його низький матеріальний рівень життя у сучасному суспільстві дискредитує усю систему вищої освіти України. Оскільки у студента виникає запитання: «якщо викладач такий розумний, освічений, компетентний, тоді чому він має такий низький матеріальний статус у нашому суспільстві?» «І чи варто зосереджувати увагу на здобутті нових знань, освіти, або ж краще знайти інші форми забезпечення власного існування?»

Психологи інтерпретують особистість як: сукупність рис, що характеризують індивіда у відповідності з його темпераментом, здібностями, характером (Р. Мейлі); інтегрованою організацією пізнавальних, афективних та фізичних характеристик, які підкреслюють нетотожність іншим (Г. Айзенк) тощо.

У сучасній, зокрема українській науковій літературі, є класифікації, які виокремлюють саме психологічні якості особистості викладача: рівень емпатії, динамізм особистості, емоційну стійкість тощо. В.Сластьонін виділяє такі якості особистості викладача як: любов та цікавість до дитини, наполегливість, справедливість, вимогливість, педагогічну пильність, спостережливість, товариськість, педагогічний такт та увагу [8, 160].

На думку філософів, особистість характеризується за трьома вимірами існування: минулим, теперішнім й майбутнім (з останнім пов'язаний цільовий, а не причинно-наслідковий детермінізм у якості загального механізму функціонування особистості) (І. Бех); звертається увага на те, що особистість це – поняття, вироблене для відображення біосоціальної природи людини, розгляду її як індивіда, як суб'єкта соціокультурного життя, що розкривається у контексті соціальних відносин, спілкування і предметної діяльності, соціально зумовленої системи психічних якостей індивіда, що визначається залученістю людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин (В. Абушенко) [1].

Як відомо, формування людської особистості залежить від сутнісних рис індивіда, свідомості, цінностей, відповідальності. Відповідно, процес формування особистості відбувається протягом усього життя. Так, можемо виокремити три акти у процесі формування особистості: насамперед, «психологічне народження» (розбудова психологічного взаємозв'язку з іншими людьми); «народження соціальне» (встановлення взаємозалежності індивіда з іншими людьми на соціальному рівні; і народження духовне, яке досліджується, передусім, у філософсько-рефлексивний спосіб (народження, коли людина як особистість долучається до сенсожиттєвих, духовно-моральнісних вимірів). Перший і другий акти пов'язані з віковим розвитком людини, натомість, третій акт може виникнути на будь якому етапі становлення особистості людини, або ж не виникнути взагалі.

Особистість людини-викладача, її вплив на освітньо-виховний процес і кінцевий результат без перебільшень залежить від її моральних, душевних і духовних якостей. Сьогодні в Україні існує проблема забезпечення солідарного розвитку викладацького товариства (що пов'язане і з розмаїттям напрямків спеціалізацій). Через це відбувається поступове «розмивання» професійної культури. А низька мотивація власного самовдосконалення призводить і до низки соціальних проблем, серед яких найбільш кричущими є низький рівень престижу професії та низька заробітна платня, такі, що остаточно не виправдовуються протягом періоду життєдіяльності пожиттєві зусилля і витрати людей на освіту; суперечність між амбіціями людей та недостатнім кар'єрним зростанням викладачів тощо.

Звичайно, не варто приховувати й негативні випадки такої модуляції рис викладача, які можуть навіть суперечити гуманістичній позиції, або ж перетворення окремих осіб на надзорських та аморальних працівників. Здебільшого, це пов'язано з зовнішніми обставинами (економічними, політичними), або ж особистісними кризами і супутніми проблемами, що безпосередньо пов'язані з професійною діяльністю таких працівників освіти (наприклад, несприятливими змінами у освітньо-виховному середовищі).

Вважаємо, що можна виокремити й певні етапи (стадії процесу) забезпечення впливу особистості викладача на освітньо-виховний процес. Виокремлення і розуміння різниці поміж ними, на нашу думку, не лише сприятиме розумінню глибини і важливості впливу особистості викладача на освітньо-виховний процес, але й допоможе спрямовувати його на отримання якомога більш якіснішого освітнього продукту, замовленого суспільством.

Перший етап такого забезпечення ми воліли б назвати «рухом у напрямку самовдосконалення». Молодий спеціаліст або викладач, який прийняв рішення усвідомлено і відповідально впливати на освітньо-виховний процес, повинен почати саме з підбору і відшліфовування належних та слухних шляхів впливу. Але для цього на першому

етапі викладач, передусім, повинен зрозуміти самого себе, визначити перспективи свого власного просування у особистому і професійному розвитку, усвідомити і почати свідомо реалізовувати власні інтелектуальні, емоційно-вольові, духовно-моральні резерви. Особистість викладача виступає суб'єктом вибору не лише його власних ціннісних орієнтацій, життєвих цілей, планів, рішень, але й суттєво впливає на вибір подібних чинників студентами. Отже, вплив особистості викладача на цьому етапі слід спрямувати у напрямку підтримки ціннісної та культурно-історичної складової, а не тільки на раціонально-прагматичну орієнтацію учасників освітньо-виховного процесу.

Другий етап забезпечення впливу особистості викладача на освітньо-виховний процес – є, на нашу думку, етапом «професійного самовиховання», який характеризується не лише прагненням і вдосконаленням навичок необхідних для виконання професійних і соціальних обов'язків, але й виявленням і розв'язанням протиріччя у своїй діяльності, зокрема, уміння подолати внутрішні конфлікти тощо. На цьому етапі відшліфовується і креативність, і соціальна установка викладача на емпатію, формуються та реалізуються його потреби до вдосконалення знань, поліпшується уміння самонавчатись, підвищується рівень позитивної комунікативної установки, і напрацьовуються позитивні, перспективні стратегії професійного розвитку на особистісному, суспільному та організаційному рівнях.

Завершення цього етапу, на нашу думку, буде свідчити про соціальну і психологічну зрілість особистості викладача, про свідоме ставлення до свого життя і життя інших учасників освітньо-виховного процесу, про обмірковану, планомірну і послідовну працю над собою, що й матиме можливим наслідком його роботи поліпшення якості впливу на аудиторію та оточення.

Третім етапом забезпечення впливу особистості викладача на освітньо-виховний процес, на нашу думку, повинен бути етап «налагодження комунікативних взаємозв'язків». Сучасні ВНЗ, зокрема і в Україні, є великими організаціями подеколи з чималим своїм внутрішнім простором. А науковий світ інформаційного суспільства взагалі можна охарактеризувати як безмежний. Відповідно, кожній особистості й учаснику освітньо-виховного процесу, кожному сучасному викладачеві для поліпшення його професійної діяльності краще необхідна і така здатність, як встановлення й розбудова соціальних взаємозв'язків всередині та ззовні учбового закладу на мікро- і макро- рівні.

На цьому рівні очікується збільшення лояльності до викладача його колега, студентів, адміністрації. З іншого боку, зовнішня комунікація робить кожного викладача більш відкритим до зовнішнього світу, інформації, а отже потенційно більш адаптованою й спроможною запозичувати, засвоювати і використовувати у практиці виховання та освіти усе нове, передове й інноваційне.

У педагогічній професії нерідко зустрічається розбіжність, неспівпадіння тих цілей, які ставить перед собою людина-учасник освітньо-виховного процесу з тими цілями, які ставить суспільство перед освітою як соціальним інститутом загалом. Тому четвертий етап впливу особистості викладача на освітньо-виховний процес є етапом «подолання міжрольових конфліктів», які можуть бути своєрідним наслідком такого «цільового неспівпадіння». Якщо у викладача втрачається чи взагалі відсутнє чітке узгодження основних орієнтирів реалізації його власної особистості у різних сферах життєдіяльності та життя суспільства (економічній, політичній, соціальній, духовній) і у власному побутовому житті (родинному, дозвіллі, спортивному, у спілкуванні з друзями), його вплив на освітньо-виховний процес може також поступово мінімізуватися, наближаючись до позначки «0». Тому для особистості викладача потенції його впливу на освітньо-виховний процес можуть бути актуальними не лише тільки з огляду на його спроможність до самоосвіти, але й як здатність до ефективної життєдіяльності в оточуючому середовищі, як здатність до подолання звуженої професійної самосвідомості та персональної участі у процесах розвитку громадянського суспільства.

П'ятим етапом забезпечення впливу особистості викладача на освітньо-виховний процес, на нашу думку, може вважатися час «побудови моделей» пошуку і створенням викладачем різних способів отримання нової інформації. Наприклад, через низькі заробітки сучасний український викладач зорієнтований на додаткову іншу роботу, часто-густо й просто повну заміну профілю професійної діяльності. Тому в освіті здебільшого залишається працювати молодь (незрілі професійні орієнтири, незначний досвід) і викладачі передпенсійного і пенсійного віку («гуру» у своїй справі, але іноді з консервативними підходами та відмінними від молоді ціннісними парадигмами, моральними орієнтирами, цілеукладанням). Підходи до отримання і розповсюдження інформації у цих категоріях викладачів різні, а, отже, і вплив на освітньо-виховний процес істотно різниться у всіх відношеннях. Якщо головний учасник освітньо-виховного процесу – студент, – є представником технократичного покоління, то особистості викладача для позитивного і перспективного впливу на нього необхідна хоча би здатність до адаптації у інформаційному суспільстві.

Шостий етап впливу особистості викладача на освітньо-виховний процес є особливо актуальним для сучасної України. Коли в державі відбуваються стрімкі зміни ми розуміємо, що саме здатність встигати за подіями, раціонально осмислювати їх і, навіть, попереджувати виклики часу, є необхідною складовою можливостей подальшого впливу особистості викладача на освітньо-виховний процес, його учасників і через них – на інших

людей. Тому цей етап забезпечення впливу особистості викладача на освітньо-виховний процес, на наше глибоке переконання, слід пов'язати з процесом формування у викладача відповідальності за свою професійну діяльність. Цей процес містить в собі й інші складові: спроможність викладача сприймати постійні зміни реальності як невід'ємні складові педагогічної діяльності, позитивне реагування на можливу зміну ролей функцій інших осіб, спроможність засвоювати досвід інших викладачів, який може покращити й власну педагогічну практику.

Нарешті сьомий етап забезпечення впливу особистості викладача на освітньо-виховний процес має, на нашу думку, особливе значення для працівників медичних навчальних закладів. Ми пов'язуємо цей етап зі специфікою процесів «становлення морального «Я» особистості».

Власне, цим механізмом будь-яка особистість починає оволодівати ще з раннього дитинства, набуваючи досвід совісті, але усвідомлене засвоєння етичних норм у підлітковому і юнацькому віці (період «я дорослий» тому маю право протестувати), коли обирається професія на все життя і коли даній професії навчаються, є вкрай актуальним. Медична корпоративна етика дещо відрізняється від загальнолюдської. Протягом певного часу в Україні спостерігається й феномен певного «викривлення» етичних принципів та моральнісних норм у взаємодії між людьми. В умовах перманентного перехідного періоду новітньої історії нашого суспільства молодій особистості втратити належні орієнтири не так вже й складно. У той самий час з'являються і стверджуються нові види медичної діяльності, пов'язані з необхідністю неухильного дотримання саме етичних, моральних принципів: трансплантація, впровадження репродуктивних технологій тощо. Усе це кардинально змінює сутність підходи до людини, її буття та діяльності у медичній та освітній сфері з огляду на вимоги до етико-морального підґрунтя такої діяльності.

Подеколи ми забуваємо, що рух до самостановлення та формування особистості повинен бути поступовим і осмисленим. Критичний погляд, який має бути притаманним особистості викладача, завжди допоможе віднайти, відслідкувати, й попередити те, що може мати негативні наслідки. Соціально-гуманітарна складова медичної профільної освіти у даний період може виконувати роль навіть «гамівної сорочки», а соціально-гуманітарні науки формують у студентів-медиків загальне розуміння надзвичайно складного механізму взаємодії та функціонування різноманітних структур сучасного суспільства. Зокрема, й з огляду на морально-етичне підґрунтя та принципи такої взаємодії. Відповідно, викладач, особливо викладач соціально-гуманітарних дисциплін, має передати, в тому числі і на якихось надтонких рівнях, потребу у збереженні трепетного ставлення до «м'яких» (етичних, зокрема, Божих заповідей, золотого правила і багатьох інших моральнісних постулатів) загальнолюдських правил людського співіснування, щоби потім суспільству не прийшлося створювати регідних (жорстких, негнучких) обмежень у вигляді законів кримінального кшталту. На цьому етапі вплив особистості викладача на освітньо-виховний процес може розглядатися як такий, що запобігає формуванню прошарку медичних спеціалістів, які рутинно, а часом й за платню корупційного кшталту надають пацієнтам тільки «тілесні послуги».

У процесі з'ясування сутності процесу забезпечення впливу викладача на якість освіти слід враховувати низку таких положень: забезпечення впливу викладача на якість освіти є організованою, цілеспрямованою, системною, комплексною, активною діяльністю; ключовим критерієм процесу забезпечення впливу викладача на якість освіти є захист суспільних інтересів, зокрема, національних; ключова роль у забезпеченні впливу викладача на якість освіти належить саме викладачу.

Побудова системи забезпечення впливу викладача на якість освіти визначається передусім особливостями виробничих взаємин в системі освіти. Тому об'єктивною основою забезпечення впливу викладача на якість освіти виступають процеси, що відбуваються в освітньому базисі. Сукупність таких процесів є результатом взаємодії різних механізмів (необмеженої кількості рухомих ланок та ступеня їхньої свободи) забезпечення впливу викладача на якість освіти. Зауважимо, що в процесі аналізу механізмів забезпечення впливу викладача на якість освіти не можна цілком абстрагуватися від його стандартизованих форм, однак останні доцільно розглядати у даному контексті як необхідний компонент регулювання впливу викладача на якість освіти.

Механізм забезпечення впливу особистості викладача на якість освіти — це система освітньо-виховних заходів, що охоплюють такі елементи: об'єктивний і всебічний моніторинг освіти й запитів суспільства до освіти з метою виявлення та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз освітній сфері (наприклад, введення чи відміна Болонської системи); вироблення гранично допустимих значень освітньо-виховних показників, недотримання яких призводить до нестабільності й конфліктів у освітній галузі та претензіям суспільства і держави до кінцевих результатів освітнянської діяльності; діяльність держави та ВНЗ щодо виявлення та запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам у освітній сфері. Як основу механізмів забезпечення впливу викладача на якість освіти слід розглядати сукупність об'єктивних взаємозалежностей і зв'язків між явищами і процесами освітньо-виховного життя у його саморозвитку, у динаміці. Наприклад, моніторинг якості освітньо-виховних процесів, аналітична підтримка; моніторинг інформаційних каналів; оцінювання стратегічної стійкості, потенціалу впливу особистості

викладача на якість освіти, збурюючі фактори; прийняття управлінських рішень щодо забезпечення якості освіти; регулювання освітньо-виховних процесів тощо. Механізми забезпечення впливу викладача на якість освіти здатні змінюватись, тобто, вони також мають адаптивний характер.

На нашу думку, доцільно розглядати такі рівні механізмів забезпечення впливу викладача на якість освітньо-виховного процесу: стратегічний рівень (вироблення системоформуючих освітньо-виховних рішень, що відбиваються в перспективних програмах забезпечення впливу особистості викладача на якість освітньо-виховного процесу); тактичний рівень (вирішення завдань, пов'язаних з ліквідацією конкретних видів потенційних загроз або запобігання їхнього впливу на освітньо-виховний процес); оперативний рівень (ліквідація наслідків загроз і негативних впливів).

Висновки. В результаті класифікації якостей особистості сучасного педагога (базові, специфічні професійні компетенції, полісферні) було доведено, що на освітній процес викладач впливає не лише з позиції своєї кваліфікаційної професійної підготовленості, але й з позицій особистісної, світоглядно-етичної «запрограмованості» на викладацьку діяльність. Коли викладач є власним прикладом у дотриманні принципів моралі та поведінки у суспільстві. Для спрямування діяльності викладача на отримання якомога якіснішого «освітнього продукту», замовленого суспільством, нами було запропоновано етапи та механізми забезпечення впливу особистості викладача на освітньо-виховний процес. Безумовно, запропонована теоретична схема потребує подальшого вдосконалення та опрацювання, проте вона є надзвичайно перспективним елементом у процесі осмислення сутності процесів впливу викладача на формування належних якостей майбутніх спеціалістів – випускників ВНЗ України медичного профілю.

Література

1. Абушенко В. Л. Особистість // Новітній філософський словник / Укладач А. А. Грицанов. – Мн.: Вид. В. М. Скакун, 1998. – [Електронний ресурс] - <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>
2. Ануфриев Е. А. Социальный статус личности и активность личности (Личность как объект и субъект общественных отношений) / Е. А. Ануфриев. – М.: Изд-во Мос.ун-та, 1984.
3. Вікова психологія / О. П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Пасєка. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.
4. Підкамінна Л. В. Психолого-педагогічна модель викладача вищої школи та шляхи її реалізації / Л. В. Підкамінна – Вісник психології і соціальної педагогіки. – К. [Електронний ресурс]. – PSYH.KIEV.UA
5. Педагогічна майстерність / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; Заг.ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.
6. Резвицкий И. И. Коммунизм и индивидуальность / И. И. Резвицкий. – Л., 1973.
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М., 1940.
8. Слостенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Слостенин. – М.: Просвещение, 1976.
9. Спиркин А., Ефимов В. Новое общество – новый человек / А. Спиркин, В. Ефимов. – М., 1976.
10. Шадриков В. Д. Личностные качества педагога как составляющие профессиональной компетентности / В. Д. Шадриков // Вестник ярославского государственного университета им. П. Г. Демидова. Серия Психология, 2006. № 1. – С.15 – 21.
11. Шелер М. Человек и история // THESIS: Теория и история экономических и социальных институтов и систем / М. Шелер. - 1993.- Т. 1, № 3. – С.132 – 154.

© Оксана Вікторівна Романюк